

TITO VESPASIANO STROZZA MAGYAR VONATKOZÁSÚ BESZÉD- FOGALMAZVÁNYA

A magyar humanizmus története Tito Vespasiano Strozza nevét eddig is számontartotta. Amikor az ifjú Janus Pannonius 1447-ben Guarino Veronese ferrarai iskolájába került, a város humanista költői között az 1425-ben született Tito Vespasiano — egyébként szintén Guarino tanítványa — már a legkiemelkedőbbek közé tartozott. Janus, akinek költői híre hamarosan elterjedt s aki szívesen megragadta az alkalmat, hogy irodalmi összeköttetéseket szerezzen, a már beérkezett Tito Vespasiano egyik szerelmi elégiáját látszat-vita provokálására használta fel s a rövid költeményre 230 soros elégiában felelt. Az eredmény Tito Vespasiano-nak egy még hosszabb — 378 soros! — elégiája lett, amire Janus ismét felelt. A téma nagyon alkalmas volt arra, hogy a római elégiaköltők összes hatásosabb közhelyei felhasználtassanak: arról volt szó, veszedelmes-e a szerelem, vagy nem, lelohasztja-e az ambíciót, vagy növeli? Közben a két harcos költői levelet is váltott egymással, amelyekből kiderül, hogy személyes ismeretségük nagyon futólagos lehetett s inkább csak költői téren versenyeztek.¹

A vatikáni könyvtár Ottob. Lat. 1661. sz. kézirata, amelyet a kutatás eddig is számon tartott, tudvalévőleg Tito Vespasiano költeményeinek gyűjteményét tartalmazza. A már említett, Janus Pannonius-szal váltott költeményeken kívül a kézirat további, eddig figyelembe nem vett magyar vonatkozású anyagot is tartalmaz, még pedig egy beszéd tervezetét,

¹ V. ö. Huszti József: *Ianus Pannonius*. Pécs, 1931, 122. s köv. lk.

aminek elmondására azonban, mint a következőkből kiderül, egyáltalán nem került sor. A kódex f. 154^v — f. 156^r található fogalmazvány címe a következő: *Oratio coram Federico Imperatore et Maximiano eius filio et Matthia Pannonio regibus invictis in conventu Basileae habenda*. A cím is elárulja, hogy csak fogalmazványról és nem megtartott beszédről van szó. A szövegből és egyéb ránk maradt okmányokból pontosan meg lehet állapítani, milyen célból, milyen alkalommal keletkezett a fogalmazvány s miért nem került sor az elmondásra. Mivel a humanizmus történetében igen előkelő helyet elfoglaló latin költő egyik eddig ismeretlen életmozzanatáról van szó, s mivel a befejezetlenül maradt élet-epizód magyar szempontból sem érdektelen, a következőkben közreadom az eddig figyelembe nem vett beszéd-fogalmazványt² s egyúttal megkísérlem a háttérrel alkotó események tisztázását.

A szöveg a következő:

Cum saepenumero mecum ipse cogitarem, Federice imperator optime ac maxime vosque gloriosissimi Reges, quid in hac legatione gratum atque optabile huic illustri ac R-do collegae meo Nicolao Estensi Adriae pontifici dignissimo mihi que ab Hercule inclyto Duce nostro missis evenire posset, nihil certe animo meo sese offerebat, quod aequae iocundum atque adeo desiderandum videretur, quam ut regios conspectus vestros coram intueremur et avide contemplati reverenter alloqueremur. Quid enim aut aetas nostra praeclarior videre, aut quisquam mortalium sublimius meditari posset, quam vos tales ac tantos principes, maximis de rebus, de pace scilicet et concordia christianae religionis acturos, in hunc locum hac potissimum tempestate convenientes? Pace vero ipsa, quam nemo sapiens unquam contempsit, nihil utilius, nihil sanctius inter mortales est, atque adeo necessarium. Nam quo bellorum furor ille impius spectat, praesertim cum non laccessitus neque alias ob causas arma sumpseris, nisi ut caeca dominantium cupidine impulsus, nulla recti, nulla iustitiae, nulla bene vivendi ratione habita minus potentem avarus ac superbus crudeliter opprimas? Id vero immortalis Deo vehementer displicere nemini dubium esse debet, cum angelos, quos ipse ad imaginem ac similitudinem suam crearet, contra factorem suum nefarie insurgentes ac sedem illius ausu temerario sibi vindicare cogitantes quamprimum coelo deiecerit deictosque profundis inferni tenebris merito supplicio in aeternum condemnarit. Te, quam sacratissime imperator, vosque, sapientissimi reges, illius exemplum imitantes, pacem, ut facitis, amare, hominum superbiam, crimen quidem intolerabile, odio habere conveniens et dignissimum est. Quae si verbis ac monitionibus infringi et coerceri nequit, nec suadendo induci potest, ut in viam redeat, eos, qui sapientia, auctoritate, iustitia potentiaque caeteros mortales praecellunt, quorum in numero Diis faventibus vos estis, tunc demum uti viribus et iniurias propulsare atque armis ulcisci non minus decens erit, quam necessarium. Cum igitur reliqui principes populi que ac caeterae nationes vos isto animo, tot ac talibus praesidiis fretos rei publicae

² A kiadatlan beszédet Tito Vespasiano Strozza működésének eddig legjelentékenyebb feldolgozója (Reinhard Albrecht, T. V. Str.: *Ein Beitrag zur Geschichte des Humanismus in Ferrara*. Leipzig, 1891 —

Anita Della Guardia, T. V. Str.: *Poesie latine tratte dall'Aldine e confrontate coi codici*. Modena 1916) egyáltalán nem említik.

christianae curam amplecti ac suscipere intellexerint, sperandum est eos, si quos fortasse mala libido detinet ac transversos agit, ab officio non discessuros et ea sine ulla recusatione facturos, quae et ius et aequum postulare visum fuerit. Fama huius saluberrimi consensus vestri et optima consiliorum ratio sempiternis laudibus prosequenda non in finitimis tantum civitatibus, et positis sub septentrionali plaga nationibus audita sunt, sed etiam omnem Europam ac totum pene terrarum orbem pervagata nominis vestri gloriam dignissimis praeconiis ad caelum efferunt. Mirabantur antea universae gentes imperii vestri magnitudinem, vestram sapientiam, liberalitatem, rei militaris scientiam, insignes victorias, animi et corporis eximiam fortitudinem plurimasque et clarissimas virtutes, quae in te, Augustissime Caesar et in vobis, magnanimi reges, manifestissime perspiciuntur. Nunc vero praeter illa humanitatem etiam mansuetudinem, clementiam, animos non minus aptos pacis artibus, quam bello atque armis feroces ac terribiles mirum in modum extollunt. Vos publicae quietis amatores, vos iustitiae vindices, vos humani generis conservatores appellant, vobis sese plurimum debere et existimant et fatentur, vobis ob innumerabilia et maxima beneficia vestra immortales agunt gratias. Qui suos agros colant, qui serant, qui colligant, qui in patriis Laribus commorentur, qui se et familias suas in captivitatem adduci et ea pati non videant, quae furiosa belli tempestas inferre solita est, qui mercatores huc illuc tuti ad communem hominum utilitatem commeari possint, qui sanguinem suum crebris vulneribus miserabiliter confossi non effundant, qui postremo vivant, ea omnia vobis attribuant, sibi que persuadent, immo iam exploratissimum habent, isto vestro tam probando, tam necessario conventu principum ac populorum discordias et in Italia et apud exteras nationes sublatum iri debere et nunc demum optatissimos ac laudabiles exitus habituras. Sanctissimae igitur constitutionis vestrae fama in Italiam certis nuntiis allata Hercules noster, Dux magnanimus ac iustissimus et singulari sapientia praeditus, maxima laetitia inter caeteros principes affectus est. Prudentissimum enim istud ac piissimum coeptum cunctis gentibus nostram fidem colentibus gratissimum esse et maximo emolumento fore et in dies magis profuturum ac vestrae maiestati gloriosissimum imprimis futurum existimavit. Quapropter et ipse vobis pro communi omnium salute, quas potest, gratias agit, Deumque optimum maximum summis precibus orat, ut in illa sententia mentes atque animos vestros mutua benivolentia et perpetua coniunctione confirmet. Et quoniam per aetatem iam annis ingravescentem et ob assiduas imperii sui, occupationes longinquum istud iter, et his praesertim temporibus satis difficilei eum minus commode ingredi posse visum est et vos, ut par erat et ipse vehementer cupiebat, coram illi cernere ac venerari non licet, nos, suae Celsitudinis servos fidelissimos hoc legationis munus obire et vobis, ubicunque et quotienscunque iusseritis, adesse, seque regni que sui, qualescunque sunt, facultates omnes offerre voluit. Necnon vobis suo nomine suppliciter adoratis significare iussit nihil sibi antiquius, nihil optabilius dari posse, quam ut se ac liberos suos omnemque familiam suam inter electos ac fideles vestros habere non dedignemini.

A rendelkezésünkre álló anyag megengedi a történeti háttér részletesebb megvilágítását. 1489-ben vagyunk. A viszonyok a keresztény Európában nagyon megromlottak. A keresztény összefogás gondolata a török veszedelemmel szemben inkább csak humanista szónoklatokban és költeményekben élt, a valóságban a keresztény összetartás ügye annál rosszabbul állt. Főleg Mátyás király és III. Frigyes szünni nem akaró viszálya aggasztotta azokat, akik az elvont szolidaritás-gondolaton kívül a saját jól felfogott érdekükben is szívesebben látták volna a törökkel

szemben megszervezendő közös frontot. Már csak földrajzi helyzeténél fogva is az utóbbiak között volt Venezia. Az egész Európát behálózó híres veneziai diplomácia minden erejével azon fáradozott, hogy Mátyás és Frigyes között létrehozza az annyira áhított békét. Természetesen ugyanaz volt a szent szék törekvése is. A pápa és Venezia összefogásának látható jeleként a köztársaság a pápa kezdeményezésére 1489 elején a már hosszú évek óta megszakadt diplomáciai összeköttetést a magyar királlyal helyreállította. Az új követ Domenico Bollani lett.³ Az utasítás egyik leglényegesebb pontja az új követ lelkére köti, hogy a lehető legügyesebben próbálja tető alá hozni a békét.⁴ Ugyancsak Venezia Antonio Baldu személyében a császárhoz is követet küld; ennek tarsolyában szintén ott volt a békekötés előmozdítását sürgető utasítás.⁵

Venezia Mátyás részéről a jelek szerint jó híreket kapott, amelyek szerint a magyar királyban meglelt volna a hajlandóság a kiegyezésre. Erről a köztársaság kormánya Baldu útján azonnal értesíti a császárt: «...quod dispositio sua erat bona sibi que placebat ac grata erat interpositio nostra et quo melius intelligeretur promptitudo sua, declarabat se esse paratam facere pacem et reintegrare bonam amicitiam cum Caesarea Maiestate et ex nunc contenta erat Serenitas Sua omnibus postpositis restituere de facto praefatae Imperiali Celsitudini Viennam, una cum reliquis omnibus civitatibus et castellis, quas et quae in hoc bello occupavit, modo per dictam Maiestatem observetur, quantum ipse Rex asserit, sibi promissum fuisse ab eadem Maiestate Caesarea per quaedam privilegia, quorum exempla consignari fecit suprascripto nostro Oratori ad nos transmissa.»⁶ Ugyanakkor a másik részen a császár makacosságát saját fia, Miksa római király próbálta enyhíteni. Miksa sokkal messzebbre látott, mint apja s a török veszedelem volt szemében a legnagyobb rossz, ami a keresztény világot fenyegethette.⁷ Az előzetes tapogatódzások eredményeként július 20-a körül már kialakult az a terv, hogy Mátyás és Miksa még augusztus hó folyamán Bécsujhely várában tanácskozni fognak a béke helyreállításának lehetőségeiről.⁸

A kiegyezésre vonatkozó remény híre Európaszerte igen nagy figyelmet keltett s az érdekelt fejedelmek jó része már ekkor elhatározta, hogy a tárgyalásokba vagy személyesen, vagy legalább követek útján

³ V. Ö. FRAKNÓI VILMOS: *Hunyadi Mátyás király élete*. (Történelmi Életrajzok.) Budapest, 1890, 375. l.

⁴ *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából*. I—IV. (a következőkben: DE). Monumenta Hungariae Historica.

Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1876—78, IV. 375. l.

⁵ DE IV. 39 l.

⁶ DE IV. 49 l.

⁷ V. Ö. FRAKNÓI, id. m. 377. l.

⁸ DE IV. 65 l.

belekapcsolódik. A terv kivitele azonban eltolódott s a tárgyalások színhelyére nézve is nehézségek merültek fel. Fölröppent a hír, hogy esetleg Linz városa lesz a színhely. De szó volt Magyarországtól távolabb eső városokról is, tekintettel arra, hogy a császár maga pl. még június havában Trient városában tartózkodott. Ferrarában pl. ez időben úgy tudták, hogy Bazel lesz az összejövetel helye s arra is számítottak, hogy a tárgyalásokon a császár személyesen is részt vesz.⁹ Erre mutat Tito Vespasiano Strozza fogalmazványa is: a kézirat szerint a szónok beszédét Bazelben a császár, Miksa és Mátyás király jelenlétében szándékozott elmondani.

A fogalmazványból ugyanis kitűnik, hogy Ercole d'Este is képviselni kívánta magát az összejövetelen. Egyik — elveszett — levelében, ezt a szándékát sógorának, a magyar királynak is bejelentette. Ez időben Mátyás még maga is azt hitte, hogy a tárgyalások közvetlenül küszöbön állnak, mert 1489. szept. 28-án Budán kelt levelében arra kéri Ercole-t, ne küldjön nagyobb, díszesebb követséget, hanem az idő rövidségére való tekintettel elégedjék meg valami szerényebb, de gyorsabban megvalósítható megoldással. A levélből az is kitűnik, hogy Ercole közölte a követségbe kiküldendőik neveit is. Mátyás a figyelemért nagyon hálás, de nem hiszi, hogy a kiszemelt jelességek idejében megérkezhetnének: «...tamen ex quo dies ipsa nostri congressus et convencionis iam instet et pene ante oculos versetur, arbitrati sumus una cum Illustrissima nostra coniuge Domina Regina, Oratores illos in tam brevi et angusto tempore ad diem institutum nostrae conventionis pervenire non posse...» Éppen ezért azt ajánlja, bízza meg Ercole e tiszttel fiának, Hippolit érseknek esztergomi jószágkormányzóját, Costabili Beltramo-t: «...satis sufficere putavimus, si ipsa Belthramum, illum Protonotarium, eius Reverendissimi filii Gubernatorem, in Oratorem suum pro hac dieta mandabit ac eidem litteras pleni mandati cito cursu transmiserit...» Legföljebb arra lehetne még gondolni, de talán még ez is fölöslegesnek látszik, hogy Beltramo mellé Ercole kollégaként küldjön némi kísérettel egy «középállású lovagot».¹⁰

Mátyásnak ez a levele még nem érkezett meg Ferrarába, amikor — október 10-én — Ercole újabb levelet írt sógorának, amelyben jelezte, hogy a kiszemelt követek negyven főnyi lovas kísérettel négy nap mulva útnak indulnak. E levélből megtudjuk a neveket is, amelyek különben valószínűleg már a számunkra elveszett előző értesítésben is szerepelhettek. Itt kifejezetten megemlékezik Tito Vespasiano Strozza-ról és követársáról: «Interea vero legatos meos, Reverendum scilicet et Illustrissimum

⁹ DE IV. 48 l.

¹⁰ DE IV. 90—91 ll.

nepotem meum Dominum Nicolaum Mariam Estensem Adriensem Episcopum ac M. Equestrem virum, Dominum Titum Stroza Consiliarios nostros ad Maiestatem Vestram mittere constitui, qui ad diem quartum decimum mensis huius cum 40 equitibus hinc discedent, iter terrestre facturi, ut tempore constituto dietae interesse possint huiusque rei causa tabellarium hunc meum mitto, ut Serenitati Vestrae nota sint, quae praedixi, cui etiam et humillime me meosque Oratores commendo fidelissimos eius servitores». ¹¹ Ugyanezen a napon teljesen hasonló tartalmú olasznyelvű levelet írt Ercole a magyar királynénak is. Felesége, Eleonora is felhasználta a kínálkozó alkalmat s nővérének hosszú beszámolót küldött, amelyben az összes alkalmi hírek megemlítése után a követség ügyével is foglalkozik. Levelének ebben a számunkra különösen értékes részében néhány meleg szóval mintegy bemutatja a két követet: «...et cussi havemo electo lo Illustrissimo et Reverendo Messere Nicolo Maria, Episcopo de Adri, nepote del mio Illustrissimo Signor consorte et dela casa sua propria, il quale e persona virtuosa, modesta et de notabile aspecto et il Magnifico Cavaliero Messere Tito Stroza, nostro dignissimo gentilhomme de nobile sangue, doctissimo et tuto gentile et apto ad ogni digna impresa.» ¹² Ugyanekkor kellett volna sok huza-vona után Ercole másodszülött fiának is, Don Fernando-nak Budára indulnia, hogy a kis Hippolit ne legyen annyira egyedül. A gyermek azonban közben himlőben megbetegedett s utazása ez alkalommal is — most már véglegesen — elhalasztódott. ¹³

A követek elindulásáig azonban — október 10—14 között — megérkezhetett Mátyásnak szeptember 28-án kelt, fentebb idézett levele Ferrarába. A jelek szerint a követség a levél hatása alatt már el sem indult. A fordulat annyira az utolsó pillanatban történt, az előkészületek annyira előrehaladtak, hogy a szónoknak kiszemelt Strozza már a díszbeszédet is elkészítette. S ha már egyszer elkészült, meg is őrizte. Nagyon valószínű, hogy hátrahagyott irataiból került az említett kézíratos gyűjteménybe, amelyből — évszázados álmát megzavarva — tudtommal most először bocsátom a nyilvánosság elé.

Az ügy ezzel még nem záródott le teljesen. Ercole sógora kívánságának megfelelően tényleg Beltramo-t bízta meg azzal, hogy az összejövételen őt képviselje. Ezt Beltramo egyik Ercole-hez írt leveléből tudjuk. Ercole megbízólevelet küldött neki, amit Beltramo a királynak is bemutatott. ¹⁴ Közben azonban megbetegedett Hippolit s így kétségessé vált,

¹¹ DE IV. 94 l.

¹² DE IV. 98 l.

¹³ V. ö. HUSZTI JÓZSEF: *Antonius Thebal-*

deus költeménye Mátyás királyhoz. «Klebelsberg» Emlékkönyv 353 l.

¹⁴ DE IV. 398 l.

elindulhat-e Beltramo a kongresszusra. Közben Beatrix november 20-án Ercole-hez írt levelében sürgeti, hogy a Beltramo követtársaként kiszemelt középrendű lovagot 10 lovas kíséretében indítsa útnak, mert a diéta hamarosan megkezdődik. Ercole azonban mintha megunta volna a sok huza-vonát, mert kitart mellette, hogy Beltramo is elég képviselőt lesz s a követtárs úgy sem érkeznek meg idejében. 1489. dec. 24-én Beatrixhez írt levelében ezt az elhatározását be is jelenti.¹⁵ Döntésében az sem ingatta meg, hogy előzőleg — november 15-én — Hippolit már jelezte Nápoly és Milano kiküldötteinek megérkezését s azt is, hogy a kongresszus — most már Sanct-Pöltenben — hamarosan megkezdődik: «Si tenne per certo, che ali XXIII. de questo, le Maesta de questo Signore Re e Regina se aviarano verso la dieta, la quale se celebrara circa XL miglia Italiane ultra Vienna, apresso una terra de questo Signore Re, chiamata Sancto Hippolyto, et credo cum gratia di Dio, io potero anchora sequitare le Maesta loro, le quale desiderariano, che io andasse et anche li medici pare, che non contradicono.»¹⁶

Az újabb előkészületek ellenére a kongresszus mégis elhalasztódott. Mátyás is betegeskedett, Beatrix egészsége sem volt kifogástalan. A lényegre vonatkozó tárgyalások mégis megindultak, de ezeket az érdekelt uralkodók nem személyesen intézték, hanem kiküldöttek és megbízottak útján. A tárgyalások Linzben folytak; magyar részről a kancellár tisztét is betöltő váradi püspök volt a küldöttség feje. Közben Miksa követei egy hónap alatt négy ízben is megfordultak Budán. A megbeszéléseket egyébként a legnagyobb titoktartással kezelték: így pl. a ferrarai ügyvivő panaszkodik, hogy semmit sem sikerült neki a részletekről megtudnia.¹⁷ Ezért valóban kár lett volna a messze Ferrarából valami díszes, nagy követséget útnak indítani!

A tárgyalások különben nem utolsó sorban III. Frigyes makacssága miatt csigalassúsággal haladtak. Frigyes nem értett teljesen egyet fiával s túlzottnak találta engedékenységét. Általában kitűnően értett hozzá, hogyan kell a szembenálló tárgyalófelet kifárasztani. Végre odáig ért a helyzet, hogy Mátyás és Beatrix — 1490. jan. 8-án — elindultak a találkozóra, egyelőre azonban csak Bécs felé. Először Visegrádon időztek egy hetet, majd Esztergomban töltöttek három napot s Pozsonyban is megálltak rövidebb időre. Innen Mátyás Bécsújhelyre szándékozott menni, hogy ott Miksával személyesen találkozzék. Amikor azonban meghallotta, hogy Miksa viszont Bécsbe küldött követeket, szándékáról

¹⁵ DE IV. 117—8. II.

¹⁶ DE IV. 104 l.

¹⁷ FRAKNÓI, id. m. 384. l. — V. ö. DE IV. 398.

letett. A tárgyalások most már Bécsből folytak elég lassan, más ügyektől, amelyek a sírja felé tántorgó király figyelmét az utolsó időben a Friggyessel kötendő békénél jobban érdekelték, ismételten megakasztva. Gyakorlatilag véve az ügy nem is volt olyan nagyon sürgős, hiszen a szembenálló felek fegyverszünetet kötöttek, amit egy ízben már meg is hosszabbítottak. Formális kongresszusra egyáltalán nem került sor. Beltramo sem látta szükségesnek, hogy meghatalmazását nagyobb mértékben igénybe vegye. Jelentéseiből kiderül, hogy a tárgyalásokat igyekezett ugyan figyelemmel kíséreni, de inkább csak a távolból, Budáról, vagy Esztergomból. Azután egyszerre minden további tárgyalásnak végét vetett, illetőleg más fordulatot adott a királynak apr. 6-án váratlanul bekövetkezett halála.

Tito Vespasiano Strozza készülődésének emlékét az idézett okmányok és a közölt beszéd-tervezet őrzik. Ő maga sohasem jutott el Magyarországra, ahol, ha a körülmények úgy alakulnak, a tervezett kongresszust megelőzően esetleg a királyi udvarnál tisztelegnie kellett volna. Kiszemelt követtársa azonban, Niccolò Maria püspök, nemsokára szerephez jut nálunk: Ercole ugyanis őt bízta meg, hogy nevében II. Ulászlót, az új magyar királyt üdvözölje.¹⁸

HUSZTI JÓZSEF

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

¹⁸ DE IV. 378 l.